

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ**

POLİS AKADEMİYASI

“CİNAYƏT PROSESİ” KAFEDRASI

“İxtisasartırma” fakültəsinin dinləyiciləri üçün

M Ü H A Z İ R Ə

**Mövzu № 1 “Cinayətlərin açılmasında və ibtidai araşdırma zamanı
əməliyyat və istintaq qurumlarının qarşılıqlı fəaliyyəti”.**

Vaxt - 4 saat

Müh. - 2 saat

Sem. - 2 saat

Tərtib etdi:

“Cinayət prosesi” kafedrasının rəisi,
polis polkovniki, h.ü.f.d., dosent

Səyyad Ağayev

Mühazirə «Cinayət prosesi» kafedranının iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir

Protokol № ____, « ____ » _____ 2019-cu il

Mövzu № 1

“Cinayətlərin açılmasında və ibtidai araşdırma zamanı əməliyyat və istintaq qurumlarının qarşılıqlı fəaliyyəti”.

Plan

Giriş

1. İstintaq aparatlarının təhqiqat orqanı ilə qarşılıqlı əlaqəsinin anlayışı, mahiyyəti və əhəmiyyəti.
2. Qarşılıqlı əlaqənin prosessual və təşkilati formaları, onların xarakteristikası.
3. Müstəntiqin təhqiqat orqanı ilə qarşılıqlı əlaqəsinin təşkilində istintaq şöbəsi rəisinin və polis idarələri rəislərinin rolu.

Nəticə

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Azərbaycan dilində Bakı, “PG” nəşriyyatı-2013.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Bakı, “Hüquq Yayın Evi”, 2018. 792 səh.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Maddələr üzrə normativ mənbələr istinadlarla (20 noyabr 2017-ci il tarixədək edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə) Bakı, “Digesta” nəşriyyatı, 2017ş 472 səh.
4. Prokurorluq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (7 dekabr 1999-cu il). Bakı 2018
5. Polis haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (28 oktyabr 1999-cu il). Bakı 2018
6. Firuzə Abbasova “Cinayət prosesi” Dərslik. Bakı, “Zərdabi LTD”, 2012, 412 səh.
7. Mirağa Cəfərquliyev. Azərbaycan Respublikasının cinayət prosesi. Dərslik. Azərbaycan dilində. Bakı “Qanun”, 2008. 268 səh.
8. Azərbaycan Respublikasının Baş Prokuror, DİN, DTX, ƏN, FHN, GK, DCX. Əmr №10/62,583,153,31-T,077, 099,79. 30 oktyabr 2009-cu il. “Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair məlumatların yoxlanılması zamanı səlahiyyətli məlumatların yoxlanılması zamanı səlahiyyətli orqanlar tərəfindən ilkin tələblərin aparılması qaydası və bu sahədə qarşılıqlı əlaqələrin təşkili haqqında Təlimat”ın təsdiq edilməsi barədə
9. DİN-in 06.01.2016-cı il tarixli Q 1 nömrəli Qərarı “Cinayətlərin qarşısının alınması, istintaqı və açılmasında təlimatın təsdiq edilməsi barədə
10. Руководство для следователей / Под общей ред. В.В.Мозякова – М., Издательство «Экзамен», 2005 – 912 с.
11. Дознание в органах внутренних дел: учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / (Ф.К.Зиннуров и др); под ред. Н.В.Румянцева, Ф.К.Щиннурова – М., ЮНИТИ-ВАНА: Закон и право, 2010- 375 с.

GİRİŞ

Ulu öndər Heydər Əliyevin möhkəm təməlini qoyduğu və Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən müvəffəqiyyətlə fəvam etdirilən geniş miqyaslı islahatlar daxili işlər orqanlarında da fəaliyyətin beynəlxalq standartlar səviyyəsinə yüksəlməsində mühüm rol oynamış, böyük irəlləyişlərə nail olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri, general-polkovnik cənab Ramil Usubov 11 iyun 2016-cı il tarixdə keçirilən istintaq və təhqiqat qurumları əməkdaşlarının respublika toplantısında bildirmişdir ki, DİN-in davamlı surətdə davamlı surətdə təkmilləşən təşkilatı strukturlarından biri də insan hüquq və azadlıqlarının, dövlətin və cəmiyyətin qanuni mənafehlərinin hüquqazidd əməllərdən qorunması kimi mühüm funksiyaları yerinə yetirən istintaq və ixtisaslaşmış təhqiqat qurumlarıdır.

Hüquqi dövlət olan Azərbaycan Respublikasının hüquq-mühafizə orqanlarının qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də cinayətkarlıqla mübarizənin qüvvətləndirilməsidir. Bu məqsədə nail olmaq üçün törədilmiş cinayətlərin tam və bütünlüklə açılması, cinayətlərin istintaqının aparılması və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin görülməsi keyfiyyətinin artırılması tələb olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, son zamanlarda cinayətkar mühitdə xeyli dəyişikliklər olmuşdur. Belə ki, cinayətkarlığın səviyyəsi yüksək dərəcədə kriminal peşəkarlığı ilə xarakterizə olunur. Cinayətkarların mobilliyi (sürətlə hərəkət etmə qabiliyyəti), texniki təchizatı kəskin surətdə artmışdır. Cinayətkarlarda odlu silahın olması onların cinayətkar niyyətlərinin həyata keçirilməsi imkanlarını artırmışdır. Çox vaxt hüquq-mühafizə orqanlarına qarşı silahdan və texniki vasitələrdən istifadə etməklə cinayətkar qruplaşmalar həmin orqanlar və onların əməkdaşlarına qarşı çox fəal müqavimət göstərirlər.

Müasir dövrdə cinayətkarlıqla mübarizə nəinki hüquq-mühafizə orqanlarının bütün qüvvələrinin maksimal istifadə edilməsini və elmi əsaslanmış hərəkətlərini, habelə onların yüksək effektiv olmasını daxili işlər orqanlarının bütün xidmətləri və hissələrinin səyinin uyğunlaşdırılmasını təmin edən dəqiq təşkil edilməsini tələb edir.

Məhz bu baxımdan təqdim olunan mühazirə mətni özündə cinayətlərin açılması və istintaqı zamanı müxtəlif xidmət sahələrinin qarşılıqlı şəkildə fəaliyyət göstərməsinin məqsəd və vəzifələrinə xidmət edir. Eyni zaman əməliyyat xidməti ilə istintaq aparatlarının qarşılıqlı şəkildə əməkdaşlığının mahiyyəti nəzərdən keçirilir, təcrübə əhəmiyyətinə dair müxtəlif fikirlər söylənilir.

Sual 1.

İstintaq aparatlarının təhqiqat orqanı ilə qarşılıqlı əlaqəsinin anlayışı, mahiyyəti və əhəmiyyəti

Müstəntiqin təhqiqat orqanları ilə qarşılıqlı əlaqəsi dedikdə, müstəntiqin və təhqiqat orqanlarının birgə məqsədlər üçün yeri və vaxtı üzrə razılaşdırılmış, qanuna və qanuni aktlara əsaslanan, ibtidai araşdırmanın vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə istiqamətləndirilmiş fəaliyyəti başa düşülür.

Müstəntiqin təhqiqat orqanı ilə sıx əməkdaşlıq etməsinin zərurəti ondan irəli gəlir ki, hər iki orqanlar - ibtidai istintaq və təhqiqat orqanları ümumi vəzifəni müxtəlif metodlarla həyata keçirirlər. Müstəntiq bu vəzifəni prosessual formada və ayrı-ayrı istintaq hərəkətləri aparmaqla həyata keçirir. Təhqiqat orqanı isə öz vəzifələrini əsasən əməliyyat-axtarış tədbirlərindən istifadə etməklə həyata keçirirlər.

İstintaq aparatlarının təhqiqat orqanı ilə qarşılıqlı əlaqəsi ən əvvəl təcrübənin tələbatından irəli gəlir. Cinayətkarlar cinayətin törədilmə üsullarını ətraflı düşünürlər, öz cinayətkar fəaliyyətini həyata keçirmə prosesində elm və texnikanın ən yeni nailiyyətlərini tətbiq edirlər. Onlar çalışırlar ki, elə hərəkət etsinlər ki, mümkün qədər az izlər qoysunlar. Bir sıra hallarda cinayətkarlar bilə-bilə istintaqı aldatmağa cəhd edirlər. Bu kimi cinayət əməlləri ilə mübarizədə müstəntiq yalnız öz bacarığına, qüvvəsinə və prosessual vasitələrə arxalana bilməz. İş üzrə həqiqətin müəyyən edilməsinə bu kifayət etmir. Yaranmış çətinliklərin öhdəsindən gəlmək xüsusi vasitələrin və metodların tətbiq edilməsini tələb edir. Cinayət - prosessual və əməliyyat-axtarış fəaliyyətin bacarıqla əlaqələndirilməsi cinayətin müvəffəqiyyətlə açılmasına təminat yaradır və bunu qabaqcıl təcrübə sübut edir. Nə nədə ki, ibtidai istintaq və təhqiqat orqanları müstəqil, bir-birindən asılı olmayan sistemləri təmsil edirlər, o qədər də onların bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsinin zəruriliyinə ehtiyac vardır. Lakin həmin orqanların bilavasitə məqsədləri arasında fərqlər də vardır. Belə ki, müstəntiqin əsas funksiyası cinayət işi üzrə hərtərəfli, tam və obyektiv istintaqın aparılması olduğu halda, təhqiqat orqanı olan polisə əsas vəzifələri cinayətlərin xəbərdarlığı və qarşısını almaqdan ibarətdir.

Polisə ayrı-ayrı xidmətləri tərəfindən yerinə yetirilən vəzifələr arasında daha çox fərqlər var. Belə ki, cinayət-axtarış xidmətinin üzərinə cinayətlərin aşkar

edilməsi, qarşısının alınması və açılması məqsədləri ilə əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin aparılması, habelə cinayətkarların axtarışı və tutulması vəzifələri qoyulmuşdur.

Növbətçi hissənin üzərinə barəsində məlumat daxil olmuş, törədilmiş cinayətlərin «isti izlərlə» açılması üçün dərhal reaksiya verilməsinin, yəni istintaq-əməliyyat qrupunun tezliklə hadisə yerinə göndərilməsini təmin edilməsi üzrə zəruri tədbirlərin görülməsi vəzifəsi qoyulmuşdur. Həmin vəzifələrin həll edilməsi dəqiq, daha az və ümumi xarakter daşıyan taktiki məqsədlərə nail olma vasitəsi ilə təmin olunur. Adətən bu məqsədlər müstəntiqdə və polisdə bir-birinə uyğun gəlir. Məsələn, cinayətkarın aşkar edilməsi və tutulmasında həm də cinayət-axtarış xidmətinin əməkdaşları maraqlıdırlar.

Beləliklə, polisin müxtəlif xidmətlərinin hərəkətləri müəyyən yekdilliyinə obyektiv səbəb olan ümumi maraqlar sahəsi yaradır. Lakin elə bir vəziyyətin olması mümkündür ki, qarşılıqlı əlaqənin subyektlərinin birinin məqsədləri o biri subyektin məqsədləri ilə uyğun gəlmir. Belə ki, cinayətkar müəyyən olunduqda, polis işçiləri müstəntiqin tapşırığı üzrə istintaq və axtarış hərəkətlərinin aparılmasında həmişə maraqlı olurlar. Belə halda hər iki xidmətin hərəkətlərinin yekdilliyi tərəflərin birinin, yəni səlahiyyəti olan müstəntiqin iradəsini bildirməsi ilə təmin olunur, çünki cinayət - prosessual qanun müstəntiqə, təhqiqat orqanına tapşırıqlar vermək hüququnu nəzərdə tutur və təhqiqat orqanları bunu yerinə yetirməyə borcludur.

Bu tapşırıqlar öz məzmununa görə aşağıdakılardır:

Müstəntiq:

— təhqiqat orqanına cinayətin açılması, itkin düşmüş şəxsin və ya əmlakın tapılması üçün əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsini tapşırmaq və görülmüş tədbirlər barədə məlumat almaq;

— tutulma, məcburi gətirilmə və digər prosessual hərəkətlərin, məcburiyyət tədbirlərinin aparılmasını müvafiq təhqiqat orqanına tapşırmaq, habelə ondan istintaq və digər prosessual hərəkətlərin keçirilməsinə kömək göstərilməsini tələb etmək;

— müvafiq təhqiqat orqanına və ya təhqiqatçıya ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin keçirilməsini tapşırmaq.

Buna misal göstərək.

Ağır cinayət törətməkdə ittiham olunan Ş. şəxs prokurorluğa dindirilmək üçün konvoy xidməti tərəfindən gətirildi. Baxmayaraq ki, onu mühafizəçilər müşayiət edirdi, lakin Ş. qaçmağa müvəffəq olur. İstintaqdan qaçıb gizlənən Ş-in axtarışı üçün aşağıdakı tədbirlər hazırlanaraq həyata keçirilməyə başlandı:

— xətt dəmir yol idarəsinin rəisinə stansiyalarda və ötüb keçən qatarlarda nəzarətin gücləndirilməsi barədə göstəriş verildi;

— Ş-in axtarışı ilə əlaqədar ərazidə xidmətdə olan polis nəfərlərinə istiqamətləndiricilər verildi;

— DYP stasionar postuna şəhərdən çıxan avtomobillərin hamısının yoxlanılması tapşırığı verildi;

— Ş-in baş çəkə biləcək mənzillərin dərhal yoxlanılması göstərişi verildi;

— dərhal 2 nəfər əməliyyat müvəkkili Ş-in yaşadığı rayona ezam olundu;

— daha 2 nəfər əməliyyat müvəkkili Ş-in qohumları yaşayan kəndə ezam olundular.

Keçirilmiş tədbirlər nəticəsində Ş həmin gün şəhərin küçələrindən birində yaxalandı (CPM-in 84.4.5-84.4.7-ci mad.).

Cinayətkarlıqla mübarizədə öz səlahiyyətləri həddində eyni vəzifələri həll edərkən ibtidai istintaq və təhqiqat orqanları buna baxmayaraq tamamilə müstəqil, bir-birindən asılı olmayaraq işləyə bilərlər. Məqsədin vahid olmasından savayı fəaliyyətin müxtəlif növlərinin yekdilliyi onların qarşılıqlı münasibətini və qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdə tutur. Bu qarşılıqlı əlaqənin iştirakçıları arasında ikitərəfli məlumat əlaqəsi (məlumatlarla dəyişmə) hesabına əldə edilir.

Qarşılıqlı əlaqə haqqında təlimatda əlaqənin aşağıdakı vəzifələri müəyyən edilmişdir:

— cinayətlərin xəbərdarlığı, açılması və istintaqın aparılması;

— cinayəti törətmiş şəxslərin qanunla müəyyən edilmiş məsuliyyətə cəlb edilməsi, cinayətkarlar tərəfindən vurulmuş ziyanın ödənilməsi;

— cinayətkarların axtarışı üzrə birgə fəaliyyət;

— sərxoşluğun, narkomanlığın və digər qanunpozmaların qarşısının alınması, xəbərdarlığı.

Qarşılıqlı əlaqə üzrə müstətiqin münasibəti ya bütünlüklə polis ilə, yaxud polisin ayrı-ayrı xidmət hissələri ilə yaranır. Təhqiqat orqanı olan polis ilə müstətiqin qarşılıqlı əlaqəsi cinayət-prosessual qanun ilə nizama salınır və prosesual xarakter daşıyır. Polisin ayrı-ayrı xidmətləri və ya ayrı-ayrı əməkdaşları ilə müstətiqin qarşılıqlı əlaqəsi DİN-in idarə normativ aktları ilə nizama salınır və qeyri-prosessual, təşkilati xarakter daşıyır. Bu qarşılıqlı əlaqənin hüquqi əsası həm də polis haqqında qanunla tənzimlənir.

Qarşılıqlı əlaqənin prosesual və ya qeyri-prosessual formalara ayırmanın böyük təcrübi əhəmiyyəti vardır.

Müstətiqin təhqiqat orqanı ilə qarşılıqlı əlaqəsi səmərəli olmaqdan ötrü o müəyyən prinsiplərə əsaslanmalıdır. Yəni qanundan irəli gələn, ibtidai istintaq və təhqiqat orqanları tərəfindən mütləq riayət edilməli olan əsas rəhbər tələblərə cavab verməlidir.

Qarşılıqlı əlaqənin qanunun tələblərinə uyğun olması:

- birgə fəaliyyətin qanunun tələblərinə uyğun olması;
- cinayətlərin vaxtında və keyfiyyətli istintaqını aparması üzrə müstətiqin rolu və məsuliyyətinin, onun prosesual müstəqilliyinin təşkili;
- təhqiqat orqanının qüvvədə olan qanunlar çərçivəsində əməliyyat-axtarış tədbirlərinin vasitələrini və metodlarını seçməsində müstəqil olması;
- istintaq hərəkətlərinin və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin birlikdə planlaşdırılması, cinayətlərin xəbərdarlığı, açılması və istintaqının aparılması üzrə işdə elm və texnikanın nailiyyətlərini istifadə etmək;
- cinayət işi başlamağa səbəb yaranan andan, yaxud qaçıb gizlənən cinayətkarın axtarışına əsaslar olduğu andan qarşılıqlı əlaqənin fasiləsizliyi.

1-ci sual üzrə nəticə

İstintaq aparatlarının təhqiqat orqanı ilə qarşılıqlı əlaqəsi hər şeydən əvvəl cinayət törətmiş şəxsin vaxtında ifşa edilməsinə imkan yaradır. Bu da öz növbəsində hər iki orqan qarşısında dayanan vahid məqsədə nail olmağa kömək edir.

Sual 2.

Qarşılıqlı əlaqənin prosesual və təşkilati formaları, onların xarakteristikası

Qanunla əsaslandırılmış ibtidai istintaq və təhqiqat orqanlarının əməkdaşlığının üsulları, həmin orqanların fəaliyyətinin birgə xarakterini və cinayət prosesində onların cinayətin açılmasında və istintaqında imkanlarının məqsədəuyğun olmasını təmin edən vasitələr qarşılıqlı prosesual formalar adlanır.

Bunlara aiddirlər:

— müstəntiqin tapşırıqları və göstərişləri üzrə təhqiqat orqanı tərəfindən istintaq və əməliyyat-axtarış hərəkətlərinin aparılması (CPM-in 214.3.4. 85.4.5 və 85.4.7-ci mad.);

— ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin aparılmasında təhqiqat orqanlarının müstəntiqə köməyi (CMP-in 85.4.6, 86.7.3 və 86.8.6 –ci mad.);

— təhqiqat orqanlarının tətbiq etdikləri əməliyyat-axtarış tədbirlərinin nəticələri haqqında müstəntiqə xəbər vermələri (CPM-in 86.4.5-ci mad.).

İstintaq-əməliyyat qrupunun yaradılması

İstintaq-əməliyyat qrupları ibtidai istintaq və təhqiqat orqanları rəhbərlərinin birgə əmri ilə təşkil edilir və əsasən 3 növə ayrılır:

- 1) növbətçi;
- 2) məqsədli;
- 3) ixtisaslaşdırılmış.

Növbətçi istintaq-əməliyyat qrupları törədilmiş cinayətləri vaxtında qeydə almaq məqsədilə yaradılır. Onun tərkibi müstəntiq və təhqiqat orqanı əməliyyat heyətinin növbətçiliyinə dair hər aylıq cədvələ (qrafikə) əsasən müəyyən edilir. Müstəntiqlərin növbətçiliyi cədvəli istintaq şöbəsinin orqanı rəhbəri tərəfindən hazırlanır, təsdiq edilir və hər ayın 25-dən gec olmayaraq təhqiqat orqanının növbətçi otağına təqdim edilir.

Məqsədli istintaq-əməliyyat qrupu bir qayda olaraq baş vermiş regionlararası və geniş istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri görülməsi tələb olunan mürəkkəb və çoxepizodlu cinayətlərin tezliklə və səmərəli istintaq edilməsini təmin etmək məqsədilə təşkil olunur.

İxtisaslaşdırılmış istintaq-əməliyyat qrupu nisbətən geniş yayılmış cinayətlərin istintaq edilməsi üçün yaradılır (məs., mənzil və mal-qara oğurluğu, yol-nəqliyyat hadisələri və s.).

Birgə fəaliyyətin planlaşdırılması

İstintaq-əməliyyat qrupunun tərkibinə daxil olan müstəntiq və təhqiqat orqanının işçiləri istintaqın ilkin mərhələsində əldə olunmuş məlumatlar əsasında dəqiq icraçılar və müddəti göstərilməklə istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirlərinə dair plan tərtib edirlər. Planda cinayətin açılması və onun törədilməsində iştirak etmiş bütün şəxslərin ifşa edilməsində maraqlı olan bütün xidmət sahələri işçilərinin iştirak etməsi əks etdirilməlidir.

İbtidai istintaq orqanı və təhqiqat orqanının rəhbərləri planda nəzərdə tutulan bütün tədbirlərin yerinə yetirilməsi gedişinə nəzarət edir və onların reallaşdırılmasında tabeçiliyindəki işçilərə zəruri əməli kömək göstərirlər.

Müstəntiqin tapşırıq və göstərişləri

Müstəntiq icraatında olan cinayət işi üzrə prosesual hərəkətlərin aparılması, habelə iş üçün əhəmiyyəti olan halların müəyyən edilməsi məqsədilə axtarış, o cümlədən əməliyyat-axtarış tədbirlərinin aparılması barədə təhqiqat orqanına tapşırıq və göstəriş verməyə, habelə ayrı-ayrı istintaq və axtarış tədbirlərinin aparılmasında onların köməklik etməsini tələb etməyə haqlıdır.

Müstəntiq tərəfindən tapşırıq və göstərişlər icra müddəti göstərilməklə yazılı şəkildə verilir və icrası təhqiqat orqanı üçün məcburidir. Belə tapşırıqların icra müddəti cinayət-prosessual qanuna müvafiq olaraq 10 (on) gündür. Onlar yerinə yetirilmədikdə müstəntiq təqsirli şəxslərin intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi barədə təhqiqat orqanı rəhbəri qarşısında məsələ qaldırır.

Müstəntiqlərin tapşırıqlarının lazımi uçota alınması məqsədilə təhqiqat orqanı xüsusi ayrılmış curnalda onların qeydiyyatını aparır. Müstəntiqlərin tapşırıqlarının vaxtında və bütünlüklə yerinə yetirilməsi üzərində nəzarət təhqiqat orqanı rəhbərinə həvalə olunur.

Məlumatların mübadiləsi və reallaşdırılması

Təhqiqat orqanı əməliyyat-istintaq yolu ilə müstəntiqin istintaq etdiyi cinayətə və ya iş üzrə təqsirləndirilən (şübhəli) şəxslərin digər cinayətkar fəaliyyəti faktlarına dair məlumatlar aldıqda, onlarla müstəntiqi tanış etməyə borcludur.

İstintaq prosesində müstəntiq və təhqiqat orqanının işçiləri birlikdə göstərilən məlumatların obyektiv yoxlanması və reallaşdırılmasını təmin edir, onun alınma mənbəyi və üsulları barədə sirri yaymağa görə şəxsən məsuliyyət daşıyırlar.

Əməliyyat-axtarış tədbirlərinin səmərəliliyinin təmin edilməsi üçün müstəntiq istintaq etdiyi cinayət işinin materialları ilə təhqiqat orqanının işçilərini tanış edə bilər.

Təhqiqat orqanının işçiləri müstəntiqin icazəsi ilə ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin yerinə yetirilməsində iştirak edə bilərlər.

Cinayət işi başlanılması mərhələsində əməliyyat məlumatlarının reallaşdırılması həm müstəntiq tərəfindən, həm də təhqiqat orqanı tərəfindən müstəqil həyata keçirilə bilər. Belə hallarda cinayət işi başlanılmasından əvvəl:

— ibtidai istintaq və təhqiqat orqanlarının rəhbərləri əməliyyat məlumatlarına birlikdə baxmalı və qiymətləndirməlidir;

— əməliyyat məlumatlarının aşkarlanması üzrə təşkilati tədbirlər və prosessual hərəkətlərə dair xüsusi plan hazırlanmalıdır;

— əgər gələcək istintaq prosesi geniş istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri görülməsi ilə və ya cinayətkar fəaliyyətin, sübutların toplanması və möhkəmləndirilməsinin xüsusi çətinliklə bağlı olması müəyyən edilərsə, istintaq-əməliyyat qrupu təşkil edilməsi barədə birgə qərar qəbul edilməlidir.

Tapşırıqların verilməsi zərurəti aşağıdakı hallarda yaranır:

1) müstəntiqin müxtəlif səbəblərə görə həmin hərəkətlərin aparmasına mümkünə yoxdur;

2) müstəntiqin prosessual hərəkətlərinin və təhqiqat orqanının əməliyyat-axtarış tədbirlərinin uyğunlaşdırılması nəticəsində maksimum müvəffəqiyyət qazanmaq olur.

Qarşılıqlı əlaqədə müstəntiqin təşkilati rolu heç də onu göstərmir ki, əlaqəyə daxil edilmiş təhqiqat orqanının işçiləri müstəntiqin inzibati təbəçiliyinə daxil

olurlar. Təsadüfi deyil ki, qanun müstəntiqə təhqiqat orqanına tapşırıqlar vermə hüququnu müəyyən etmişdir.

Bir çoxları xüsusən təcrübi işçilər hesab edirlər ki, qarşılıqlı əlaqənin daha effektiv forması müstəntiqə cinayət işi üzrə istintaqın aparılmasında daimi kömək göstərmək üçün bir nəfər əməliyyat işçisinin ayrılmasıdır.

Bununla əlaqədar onlar güman edirlər ki, təhqiqat orqanının rəisindən belə bir əməkdaşın ayrılmasını tələb etməyə müstəntiq haqlıdır. Onların fikrincə, müstəntiq ilk tapşırığını təhqiqat orqanı rəisinin ünvanına verməli və tapşırıqla ondan bir və ya bir neçə nəfər əməkdaşların ayrılmasını tələb etməlidir.

Lakin təhqiqat orqanı tərəfindən müstəntiqə daimi kömək göstərməsi üçün əməkdaşların ayrılması qarşılıqlı əlaqənin prosessual forması deyil, çünki belə hərəkət qanunla nəzərdə tutulmamışdır. Qarşılıqlı əlaqənin bu cür forması mümkündür, lakin o, əlaqənin təşkilati formalarının bir növü hesab olunur.

Təhqiqat orqanı tərəfindən müstəntiqə istintaq hərəkətlərinin aparılması zamanı kömək göstərmək daha çox hadisə yerinə baxış, axtarış və götürmə aparılması zamanı tələb olunur. Adətən belə köməyin göstərilməsi haqqında tələb şifahi şəkildə verilir, yalnız onun həyata keçirilməsi üçün mükəmməl hazırlıq tələb olunduqda tapşırıq yazılı şəkildə ola bilər.

Bu və digər tədbirlərin görülməsi haqqında istintaq hərəkətinin iştirakçılara göstərişlər verməyə müstəntiq haqlıdır və bu göstərişlər təhqiqat orqanı tərəfindən mütləq icra olunmalıdır. Aydındır ki, belə göstərişlərin şifahi formada verilməsinə şərait imkan verir.

Əməliyyat-axtarış tədbirlərinin nəticələrindən istifadə edilmə qaydası qanunla nizama salınmışdır. Belə ki, ƏAF-ti haqqında qanunun 16-cı maddəsinin 7-ci bəndində deyilir: hər hansı cinayətin törədilməsi ilə bağlı əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində əldə edilmiş məlumatlarla tanış olmaq hüququ məlumatların mənbəyini aşkarlamamaq şərti ilə yalnız həmin cinayət işi üzrə istintaqı aparan şəxsə, prokurora və ya məhkəməyə verilir. Bu isə o deməkdir ki, müstəntiqlər əməliyyat materialları ilə yuxarıda göstərilən qaydada tanış ola bilərlər.

Baxılan sual ətrafında bir təcrübi misal göstərək. Quldurluqda ittiham olunan V adlı şəxs polis avtomobilindən qaçmağa müvəffəq olur. Onun tutulması

ilə əlaqədar görülən tədbirlərdən ən əsası bunlar olmuşdur: post-patrul xidmətinə, sahə müvəkkillərinə və xüsusi olaraq yaradılmış axtarış qrupuna dəmir yol vağzalında və ötüb keçən qatarlara minən sənişinlərə nəzarəti gücləndirməyi, şəhəri tərk edən avtomobillərə və avtobus dayanacağına (stansiyanı) nəzarət altına almaq tapşırığı verilir. Görülmüş tədbirlər nəticəsində V-nin qaçmasından 4 saat sonra o avtobus dayanacağına başqa şəhərə yola düşən avtobusda yaxalanır.

Bu təcrübi misaldan aydın olur ki, cinayətkarın axtarışı ilə əlaqədar müxtəlif xidmət sahələrinin birgə fəaliyyəti tez bir vaxtda onun yaxalanması ilə nəticələndi.

Qaçıb gizlənmiş şəxslərin yerinin müəyyən edilməsində DİN-nin «Pasport qeydiyyat xidməti» aparatları da xüsusi rol oynayır. Buna görə də axtarış işini həyata keçirən orqanlar axtarılan şəxsin ola biləcək (gələ biləcək) yerin pasport aparatlarını bu barədə məlumatlandırmalıdırlar.

Müstəntiq və təhqiqat orqanının əməkdaşları axtarıla əlaqədar qurulan fərziyyələrin yoxlanılması zamanı kriminalistik qeydiyyatdan istifadə etməlidirlər. Bununla yanaşı yerli polis orqanlarında aparılan digər qeydiyyatlar üzrə də yoxlamaları unutmaq olmaz. Belə ki, inzibati qaydada tutulmuş şəxslərin qeydiyyatını, polisin növbətçi hissəsinə gətirilən şəxslərin qeydiyyatını, inzibati qaydada həbs olunmuş şəxslərin qeydiyyatı üzrə yoxlamalar aparmaq lazımdır. Bu qeydiyyatlar üzrə yoxlamaları müstəntiq təhqiqat orqanının əməkdaşına tapşırıla bilər.

2-ci sual üzrə nəticə

Qarşılıqlı əlaqənin prosessual formaları cinayət-prosessual qanunla nizama salınır. Bu işdə müstəntiqin rolu xüsusi olaraq qeyd olunur. Çünki bu əlaqənin zəruriliyini və hansı məqsədlərə xidmət edə biləcəyini iş üzrə istintaq aparana şəxs müəyyən edir.

Qarşılıqlı əlaqənin təşkilati formalarına isə razılaşıdırılmış plan əsasında görülən işləri aid etmək lazımdır. Bu işlərə həm təhqiqat və həm də istintaq orqanlarının birgə fəaliyyəti aiddir.

Sual 3.

Müstəntiqin təhqiqat orqanları ilə qarşılıqlı əlaqəsinin təşkilində istintaq şöbəsi rəisinin və daxili işlər orqanı rəisinin rolu

Müstəntiqin təhqiqat orqanları ilə qarşılıqlı əlaqəsinin səmərəli olması daxili işlər orqanı rəisinin və istintaq şöbəsi rəisinin düzgün rəhbərlik etmələrindən çox şey asılıdır.

İstintaq şöbəsinin rəisi müstəntiqin təhqiqat orqanları ilə qarşılıqlı əlaqəsinin düzgün və qanuni olması üzrə idarə prosessual nəzarəti həyata keçirir. O təhqiqat orqanları ilə qarşılıqlı əlaqənin lazımi səviyyədə saxlanılması üçün zəruri tədbirlər görür. İstintaq şöbəsinin rəisi həmin növ fəaliyyətin vəziyyətini təhlil edir, müsbət və mənfi halları aşkar edir və müsbət halların yayılması, mənfi halların isə aradan qaldırılmasını təmin edir. Zəruri hallarda istintaq şöbəsinin rəisi istintaq - əməliyyat qrupuna rəhbərlik edir. O həmin qrupun fəaliyyətinə nəzarət edir.

Cinayət - prosessual qanunla istintaq şöbəsinin (bölməsinin, idarəsinin) rəisi aşağıdakı səlahiyyətlərə malikdir (CPM-in 85-6-ci mad.).

1. Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatların qeydiyyatına alınmasını təşkil edir, onlara baxılmasını, cinayət işi üzrə ibtidai istintaqın və ya ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərin aparılmasını müstəntiqə, yaxud müstəntiqlər qrupuna tapşırır (CPM-in. 85.6.1-ci mad.);

2. Müstəntiqin cinayətin açılması, araşdırılması və qarşısının alınması üçün vaxtında müvafiq tədbirlər görməsinə nəzarəti həyata keçirir (CPM-in 85.6.2-ci mad.);

3. Cinayət işləri üzrə hərtərəfli, tam və obyektiv ibtidai istintaq aparılması üçün zəruri təşkilati tədbirlər görür (m. 856.3);

4. Cinayət - prosessual qanunla aşağıda nəzərdə tutulmuş məsələlər üzrə baxılması məcburi olan təqdimatları prokurora göndərir (CPM-in 85.6.4-ci mad.).

— cinayət işinin ibtidai istintaqını aparən bir orqandan digərinə verilməsi halları istisna olmaqla, istintaqın hərtərəfli, tam və obyektiv aparılmasını təmin etmək məqsədilə, habelə qanunun tələblərinin pozulması ilə istintaq edilən cinayət işinin təhqiqatçının və ya müstəntiqin icraatından götürərək digər təhqiqatçının və ya müstəntiqin icraatına vermək (CPM-in 84.5.3-ci mad.);

— vəkilin cinayət prosesində iştirakını istisna edən hallar müəyyən edildikdə, onun cinayət işi üzrə icraatdan kənarlaşdırılması barədə (CPM-in 84.5.5-ci mad.);

— təhqiqatçının və ya müstəntiqin qanunsuz və əsassız qərarlarını ləğv etmək barədə (CPM-in 84.5.8-ci mad.);

— toxunulmazlıq hüququndan istifadə edən şəxsin cinayət təqibi zərurəti yarandıqda, onun toxunulmazlıq hüququndan məhrum edilməsinə razılıq verilməsi barədə müvafiq orqan qarşısında vəsatət vermək üçün Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğuna müraciətlə bağlı (CPM-in 94.5.10-ci mad.);

— zərər çəkmiş şəxsin, şahidin və cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslərin təhlükəsizliyi üçün tədbirlər görülməsi barədə (CPM-in 84.5.20-ci mad.).

Daxili işlər orqanının rəisi hər bir cinayət işi üzrə müstəntiqin təhqiqat orqanları ilə qarşılıqlı əlaqəsinin səmərəli olmasını təmin etməlidir. Qarşılıqlı əlaqənin düzgün təşkil edilməsi üzrə DİO-nun rəisi tam məsuliyyət daşıyır. Onlar müstəntiq tərəfindən öz işini təhqiqat orqanın üzərinə qoymasını, digər tərəfdən təhqiqat orqanı öz səlahiyyətlərini aşmamaları və müstəntiqin fəaliyyətinə qarışmamaları üzrə nəzarəti həyata keçirirlər.

Təhqiqat orqanının rəhbəri CPM-in 86.7-ci maddəsinin tələblərinə əməl edərək öz səlahiyyəti daxilində törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatların qeydiyyatına alınmasını təşkil edir. Onlara baxılmasını, cinayət işi üzrə təhqiqatın və ya ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin aparılmasını təhqiqatçıya, yaxud təhqiqatçılar qrupuna tapşırır. Həmçinin, təhqiqatçının cinayətin açılması, araşdırılması və qarşısının alınması üçün vaxtında müvafiq tədbirlər görməsinə nəzarəti həyata keçirir.

Təhqiqat orqanı rəhbərinin təşkilati tədbirlər siyahısında müstəntiqin göstəriş və qərarlarının icrası ilə əlaqədar müvafiq tədbirlərin görülməsi də nəzərdə tutulur.

Bakı Baş Polis İdarəsinin, Nəqliyyatda Baş Polis İdarəsinin, polis idarə və şöbə rəisləri istintaq və təhqiqat aparatları tərəfindən böyük ictimai təhlükəli və açılması çətin olan cinayətlər üzrə aparılan istintaq və əməliyyat axtarış tədbirlərinin planlaşdırılmasını təşkil edirlər. Nəzərdə tutulmuş planların həyata keçirilməsi üçün zəruri tədbirlər hazırlayır və müstəntiqlərin tapşırıqlarının

vaxtında və keyfiyyətli icra edilməsini təmin edirlər. Bu baxımdan daxili işlər orqanlarının rəhbərləri öz vəzifə səlahiyyətlərinə görə cinayətin açılması üçün məlumatların, texniki vasitələrdən istifadə edilməsinin ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin aparılması üçün çoxlu sayda əməkdaşları səfərbər etmək imkanlarına malikdirlər.

Müstəntiqin təhqiqat orqanı ilə qarşılıqlı əlaqəsinin səmərəli olması məqsədi ilə qarşılıqlı əlaqənin məsələləri üzrə vaxtaşırı müstəntiqləri dinləmək əməliyyat işçilərini yoxlamağa daxili işlər orqanlarının rəhbərləri haqlıdırlar.

İdarə, müəssisə və təşkilatların müxtəlif növ iclaslarında, müşavirələrində çıxışlar etməklə, cinayətlərin açılmasında müstəntiqə kömək göstərmiş vətəndaşları mükafatlandırmaqla, daxili işlər orqanlarının rəhbərliyi cinayətlərin açılması və istintaqı üçün çox müsbət təsir göstərirlər.

Cinayətkarın müəyyən edilməsi üzrə əməliyyat-axtarış tədbirlərinin vaxtında və keyfiyyətli görülməsini, axtarış, istintaq və digər prosesual hərəkətlərin aparılması haqqında müstəntiqin tapşırıqlarının yerinə yetirilməsini, müstəntiqin qərarlarının icra edilməsini, ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin aparılmasında müstəntiqə kömək göstərməyi təmin etməkdə təhqiqat orqanı rəislərinin rolu böyükdür.

3-cü sual üzrə nəticə

İstintaq şöbəsinin və DİO rəislərinin qarşılıqlı əlaqənin təşkilində rolu ən əvvəl onunla izah olunur ki, həmin vəzifəli şəxslərə qanunla rəhbərlik etmə vəzifəsi həvalə edilmişdir. Bu da öz növbəsində istintaqçılarla əməliyyat işçiləri arasında qarşılıqlı əlaqənin yaradılmasına hüquqi əsasdır.

NƏTİCƏ

Müstəntiqin təhqiqat orqanı ilə qarşılıqlı əlaqəsi cinayət mühakimə icraatı vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə yönəldilmiş həmin orqanlar tərəfindən öz səlahiyyətləri hədlərində həyata keçirilən razılaşdırılmış fəaliyyəti başa düşülür.

Qarşılıqlı əlaqələri olan orqanların fəaliyyəti qanuna ciddi riayət edilməklə istintaqın vaxtında və keyfiyyətli aparılmasına xidmət edir. Hər iki orqanın fəaliyyətinin razılaşdırılmış plan əsasında həyata keçirilməsi səmərəli nəticələrə səbəb olur.

Cinayətlərin istintaqı zamanı müstəntiqin təhqiqat orqanı ilə qarşılıqlı əlaqəsi cinayət-prosessual (qanuna əsaslandırılmış) və qeyri-prosessual, yəni təşkilati) idarədaxili normativ aktlara əsaslandırılmış formalarda həyata keçirilir.

Beləliklə, qarşılıqlı əlaqə hər iki orqanın qarşısında dayanan vahid məqsədə nail olmaq üçün ən yaxşı vasitə hesab olunur. Polis əməkdaşlarının öz gələcək təcrübi fəaliyyətlərində bu qaydalara riayət etməsi cinayətkarlıqla mübarizənin vacib şərti kimi qəbul edilir.